

Inhoud

Alcoholisch gecijfer 8

Inleiding: waarom dit boek er moest komen 9

1. CIJFERS EN MENSEN, EEN ONGELUKKIG HUWELIJK 12

Hoe gaat het mis bij de bron? 15

Hoe gaat het mis bij de intermediair? 26

Hoe gaat het mis bij de ontvanger? 32

Factcheckers en burgers 38

DIT LAND KAN 80 MILJARD EURO BETER

1. Gebruik e-mail slimmer 42

2. Stop de marktwerking in de zorg 45

2. STATISTIEK: MARTEL DE CIJFERS TOT ZE

BEKENNEN 48

De gebruikte data deugen niet 51

De rekenmethode wordt naar wens geboetseerd 59

De resultaten worden 'handig' gepresenteerd of
geselecteerd 65

Schijnverbanden 70

DIT LAND KAN 80 MILJARD EURO BETER

3. *Investeer in nieuwe vergadertafels* 78
4. *Maak een einde aan cyberfraude* 81
5. *Geef vrouwen meer kansen* 84

3. HOE SPOOKCIJFERS MEER KAPOTMAKEN DAN U

LIEF IS 87

De cijferindustrie groeit tegen de klippen op 89

We varen steeds meer blind op cijfers 91

We gaan van feiten naar sentiment 98

Serius gevaar 101

DIT LAND KAN 80 MILJARD EURO BETER

6. *Stop met (top)sport* 102

7. *Leg de kopieerdrijf aan banden* 105

4. WAT KAN DE AANBIEDER DOEN? 108

De 5 w's 112

Bijsluiter 114

Nog wat checks 116

DIT LAND KAN 80 MILJARD EURO BETER

8. *Investeer in vergroening* 119

9. *Leg het land droog* 123

10. *Verbied melk* 126

5. WAT KUNNEN SOCIALE-MEDIAPLATFORMS DOEN? 129
Wapen 1: het miljoen-ogenprincipe – lezersbrieven 2.0 134
Wapen 2: stimuleren van nieuwsgierigheid –
krantenkaternen 2.0 135
Mediabedrijf 137

DIT LAND KAN 80 MILJARD EURO BETER

11. *Ga belasting innen* 139
12. *Stel Duitse les verplicht* 141
13. *Gebruik het vastgoed slimmer* 143

6. WAT KAN DE CONSUMENT DOEN? 145
1. Gebruik verstand én gevoel 147
2. Hanteer de vijf w's 149
3. En gebruik nummer zes: hoe? 150
4. Negeer imponeergedrag 152
5. Wantrouw exactheid 156
6. Context: houd het perspectief in de gaten 160
7. Wees niet bang dom te lijken 161
8. Wees nieuwsgierig 162

Epiloog: en nu? 164

Noten 169

ALCOHOLISCH GECIJFER

Op 6 februari 2018 schuift staatssecretaris Paul Blokhuis aan in *Nieuwsuur*. De strekking van het item: Nederlanders drinken veel alcohol, dat is niet goed en dus is er een preventieakkoord nodig. Dat er veel op het spel staat, wordt duidelijk uit onderzoek waaruit blijkt dat onze inname de maatschappij jaarlijks maar liefst 2,6 miljard euro kost.

Wat de kijker niet weet, is waar dit onderzoek zich op baseert. Dat is grofweg op twee factoren. Ten eerste de gemiste arbeidsdagen: mensen die zich na een avondje doorhalen simpelweg ziekmelden. Dat is becijferd op basis van een peiling die een banenwebsite hield onder Schotse werkzoekenden – een niet erg representatieve groep. Het betreft een onderzoek uit 2004. Ten tweede het presentisme: wel aanwezig zijn, maar weinig nuttigs doen, omdat je met een kater nu eenmaal slecht functioneert. Daarvoor grijpen de onderzoekers terug op een onderzoek onder de Australische beroepsbevolking, waarvan ze zelf concluderen dat de resultaten nogal onbetrouwbaar zijn. Het betreft een onderzoek uit 2001.

Kortom: de minister baseert zich op oud onderzoek dat zelf allerlei voorbehouden maakt en niet eens gaat over de Nederlandse situatie. De minister baseert zich op wat we in dit boek spookcijfers noemen.

INLEIDING: WAAROM DIT BOEK ER MOEST KOMEN

Alle juiste cijfers zijn juist op dezelfde wijze, maar onjuiste cijfers zijn dat allemaal op hun eigen manier. Dit is een variant op de openingszin¹ van Tolstojs roman *Anna Karenina*. We gebruiken deze zin niet om te etaleren hoe belezen we zijn, maar omdat hij zo wonderwel past bij het betoog van dit boek.

Correcte cijfers zijn immers, tja... correct. Maar onjuiste cijfers zijn er in oneindig veel verschijningsvormen: aperte onzincijfers, slordige cijfers, gemanipuleerde cijfers, cijfers die niet meten wat ze suggereren te meten, domme cijfers, onvolledige cijfers, nepcijfers, onbegrepen cijfers, achterhaalde cijfers, statistische-onkundecijfers, handig gekozen pr- of lobbycijfers, en nog veel meer. In dit boek gebruiken we als verzamelnaam voor al deze verschijningsvormen de term 'spookcijfers'.

Die spookcijfers zijn natuurlijk niet nieuw; ze bestaan welbeschouwd al enkele eeuwen, namelijk sinds de mensheid de werkelijkheid in cijfers begon te vangen. De meeste samenlevingen functioneren nog, dus waarom zouden we er nu plotseling zo dramatisch over doen en in dit boek (hoofdstuk 3) stellen dat 'spookcijfers meer kapotmaken

dan u lief is'? Het antwoord: cijfers zijn de brandstof waarop de moderne samenleving functioneert. Meer dan ooit baseren beleidsmakers, politici, topmanagers, kiezers en consumenten er hun keuzes op, of ze rechtvaardigen er hun al gemaakte keuzes mee – wat weer net iets anders is. Hoe dan ook, wie geen cijfers heeft, heeft eigenlijk geen recht van spreken en doet niet mee.

Daar komt nog bij dat internet steeds verder in alle aspecten van ons leven is doorgedrongen en dat daarmee steeds meer zaken meetbaar zijn geworden. Dat is mooi, omdat het ons in staat stelt meer informatie te vergaren, maar het heeft als nadeel dat er meer misbruik en onkunde rondom die informatie ontstaat. Bovendien blijft een rammelend cijfer op internet makkelijk rondzingen; digitale informatie wordt weliswaar sneller becommentarieerd en gecorrigeerd dan gedrukte informatie, maar de kans dat een eenmaal rondzoekend foutief cijfer tot in lengte van dagen boven in de zoekresultaten blijft verschijnen – en daarmee toetreedt tot de eredivisie der spookcijfers en invloed krijgt op debat en beleid – is levensgroot. Internet fungeert vaak als een echokamer, waardoor een *alternative fact* gemakkelijk een 'waarheid' wordt.

Hoe dan ook, spookcijfers rukken op en winnen de slag steeds vaker. Het resultaat zien we overall om ons heen, van verkiezingen die niet meer gaan over feiten maar vrijwel alleen over effectbejag (vaak gesteund door wat 'handige' cijfers en soms door regelrechte spookcijfers) tot onderzoeksbureaus die het steeds minder nauw nemen met onderbouwing van hun bevindingen omdat er toch geen

levende ziel is die daarnaar kijkt.

We maken ons overigens vrijwel allemaal schuldig aan het produceren of gebruiken van spookcijfers. Zo plooi- en lobbyisten graag de waarheid naar hun hand en gaan journalisten in hun drang naar snelheid soms wat al te kort door de bocht. Ook buiten het professionele circuit zijn de spookcijfers echter nooit ver weg; in een discussie in het café of aan de eettafel is een cijfer een ijzersterk, maar ook gevaarlijk wapen waarbij misleiding altijd op de loer ligt.

Daarom moest dit boek er komen. Wij zijn al in 2007 begonnen met het schrijven van columns over spookcijfers vanuit een mengeling van verbazing – over de soms lachwekkende achtergronden en al te simplistische redeneringen – en boosheid – over de serieuze consequenties. Precies die mengeling van verbazing en boosheid willen we in dit boek laten zien. Enerzijds bevat het een opsomming van vermakelijke voorbeelden, maar anderzijds maken we naast die luchtige opsomming ook duidelijk waarom we het ons niet kunnen veroorloven om de opkomst van spookcijfers zonder morren te accepteren als een nieuwe realiteit.

Want spookcijfers maken meer kapot dan ons lief is.

CIJFERS EN MENSEN, EEN ONGELUKKIG HUWELIJK

VAN APUT TOT QIMUQSUQ

Wie gebruikt het niet, zo nu en dan, het ultieme ‘weetje’ om indruk te maken op gesprekspartners tijdens een vergadering of borrel? Zoals de klassieker dat Eskimo’s vijftig verschillende woorden hebben voor sneeuw. Wat volgt is – afhankelijk van de omgeving – instemmend geknik, een nog betere anekdote van een ander of een gezamenlijke toost op de Eskimo’s. Hoogst zelden komt iemand op het idee te opperen dat zo iets misschien niet waar is. En dat terwijl er toch nogal wat op af te dingen valt.

De kiem van de bewering werd in 1911 gelegd door linguïst en antropoloog Franz Boas.¹ Volgens hem kent het Engels maar één woord voor sneeuw en kennen Eskimo’s er wel vier: *aput* (sneeuw op de grond), *gana* (vallende sneeuw), *piqsirpoq* (opwaaiende sneeuw) en *qimuqsuq* (sneeuwjacht). De verklaring: Eskimo’s hebben nu eenmaal veel te maken met sneeuw.

In de decennia daarna bleken de ‘vier’ van Boas het startpunt voor een almaar verder uitdijend spookcijfer.

Linguïst Benjamin Lee Whorf stelde eerst nog bescheiden dat het er ‘minstens zeven’ waren, andere deskundigen begonnen echter al rap te praten over ‘enige honderden’.² De werkelijkheid, zo stellen taalkundigen nu, is dat Eskimo’s niet meer woorden voor sneeuw kennen dan Nederlanders of Engelsen. Hoogstens hebben ze wat meer woorden óver sneeuw.³ Niettemin heeft het vrij weinig zin om iemand daar tijdens een voordracht over dit onderwerp fijntjes op te wijzen, want dat is aan dovemansoren gericht. Het effect daarvan, aldus linguïst Geoffrey K. Pullum, is hetzelfde als wanneer iemand ‘tijdens een barokconcert vijftig liter haveremoutpap in het klavecimbel giet’.⁴ Het mythische spookcijfer over de Eskimo’s leeft dan ook onbekommerd voort. Het getal inspireerde de Britse zangeres Kate Bush in 2011 zelfs tot het album *50 Words for Snow*. In het titelnummer declameert ze samen met acteur Stephen Fry alle vijftig woorden. De meeste zijn verzonnen, dat dan weer wel.

Cijfers zijn overal. Als kind krijgen we er voor het eerst mee te maken in het onderwijs en in de grotemensenwereld zijn ze alomtegenwoordig. In de media lezen we de cijfermatige uitkomsten van onderzoeken, we volgen discussies over begrotingstekorten of zien hoe opiniepeilers in de aanloop naar verkiezingen trachten een cijfermatige voorspelling te doen over de politieke verhoudingen. Ook in ons werk kunnen we er nauwelijks onderuit. Velen hebben op de een of andere manier te maken met jaarrekeningen, verkoopstatistieken, marktonderzoeken en/of andersoortige cijfermatige informatie.

Toch is het huwelijk tussen cijfers en mensen vaak nogal ongelukkig en op zijn minst ambivalent. We kunnen niet zonder, maar we worden er niet warm van, we zijn er vaak wat huiverig voor of spreken er met een zeker dedain over. Sommigen koketteren zelfs met hun onbegrip van cijfers ('ik heb er niets mee, wel met mensen'), waarover later meer. Er gaat dan ook veel mis met cijfers, op zeer diverse manieren.

Grofweg kan het misgaan bij elk van de drie partijen die zijn betrokken bij het in de wereld brengen van cijfers. Allereerst bij de bron: een onderzoeker, een instantie, een lobbyist. Vervolgens bij de intermediair die de cijfers van de bron naar de ontvanger brengt, in veel gevallen een journalist. En ten derde bij de ontvanger van de cijfers: de burger in zijn rol als werknemer, ondernemer, kiezer of mediaconsument.

Hierna gaan we verder in op de rollen van deze partijen. Voordat we dat doen echter eerst iets anders, namelijk een belangrijke boodschap voor elke Nederlandse burger: dit land kan 80 miljard euro beter.

In dit boek leggen we uit hoe. We gaan daarmee een stap verder dan voormalig minister van Financiën Wouter Bos, die in 2005 het boek *Dit land kan zoveel beter* schreef. We zijn het volmondig met hem eens en maken het wat concreter door er een bedrag aan te koppelen. We zuigen dat bedrag uiteraard niet zomaar uit onze duim. Door het boek heen staan dertien kaderteksten die laten zien waar het verbeterpotentieel zoal te vinden is. Stuk voor stuk zijn deze gebaseerd op onderzoek en vervolgens door media dankbaar opgepikt. Zie het overzicht op pagina 16 voor een korte opsomming van onze verlanglijst.

U begrijpt: de dertien cases zijn vooral bedoeld om te

ontmaskeren hoe we op tal van vlakken ten prooi vallen aan slordigheid en gerommel met cijfers; die cijfers gaan vervolgens vaak vrolijk een eigen leven leiden in discussies. En de dertien cases zijn ook een prima middel om te laten zien hoe gemakkelijk die spookcijfers vaak zijn.

Nu weer verder naar het oorspronkelijke betoog met de eerste vraag.

Hoe gaat het mis bij de bron?

Bij de bron kan het op oneindig veel manieren misgaan. Allereerst spelen doorgewone incompetentie, slordigheid en pure dommigheid een rol, zoals in elk onderdeel van het leven. Maar er zijn ook vaak belangen op de achtergrond en cijfers komen dus zelden neutraal tot stand. Voor het (al dan niet bewust) masseren van cijfers biedt het vakgebied van de statistiek een geweldig reservoir aan mogelijkheden. Voor die statistiek ruimen we daarom een apart hoofdstuk in. Hier gaan we kort in op de rol van dommigheid en belangen, en in de hoofdstukken hierna zullen we die nog duiden met voorbeelden.

Incompetentie, dommigheid en gemakzucht

Ook zonder dat er sprake is van een door achterliggende belangen gekleurde bril gaat het aan de bron vaak mis. Een pijnlijk voorbeeld hiervan is te vinden in een bericht dat stelt dat Britse accountants per dag 2 miljoen pond aan inkomsten mislopen omdat ze door slordigheid zoveel tijd kwijt zijn aan het zoeken naar documenten.⁵

DIT LAND KAN 80 MILJARD EURO BETER:

13 MAATREGELEN

1	GEBRUIK E-MAIL SLIMMER
We verdoen zo'n 15 procent van onze tijd met e-mail, aldus een bureau dat dit onderzocht en ook prima kan adviseren over hoe het anders kan.	10	MILJARD
2	STOP DE MARKTWERKING IN DE ZORG
Marktwerking in de zorg kan veel letsel veroorzaken. Het verbeterpotentieel is immens, mits we wat selectief shoppen in de onderzoeksresultaten.	2,3	MILJARD
3	INVESTEER IN NIEUWE VERGADERTAFELS
Vergaderen is een ziekte. Om die uit te roeien moeten we niet de symptomen bestrijden maar de wortel van het kwaad aanpakken.	10	MILJARD
4	MAAK EEN EINDE AAN CYBERFRAUDE
Het verdienmodel van security-experts is gebouwd op onze angst om gehackt te worden. Maar dat heeft natuurlijk niets te maken met de 'ergheidsrapporten' over cyberfraude.	10	MILJARD
5	GEEF VROUWEN MEER KANSEN
Geef vrouwen dezelfde kansen als mannen en de miljarden stromen binnen. Dat kunnen we zo op een bierviltje uitrekenen. Wacht... dat is ook op een bierviltje uitgerekend.	8	MILJARD
6	STOP MET (TOP)SPORT
Topsport is goed voor de kijkcijfers, maar minder goed voor de concentratie op het werk.	1	MILJARD
7	LEG DE KOPIEERDRIFT AAN BANDEN
Namaak is natuurlijk lekker goedkoop. Maar goedkoop is ook duurkoop.	5	MILJARD
8	INVESTEER IN VERGROENING
Meer groen is goed. Want dan hebben de koeien geen last van hittestress omdat ze lekker onder een boom in de schaduw kunnen staan, om maar een voorbeeld te noemen.	18	MILJARD
9	LEG HET LAND DROOG
Alcohol: we weten allemaal dat het meer kapotmaakt dan ons lief is. Schotse werkzoekenden helpen ons in kaart te brengen hoeveel schade het precies veroorzaakt.	2,6	MILJARD
10	VERBIED MELK
U steelt 25 cent van uw kinderen als u een pak melk koopt. En dat telt collectief lekker op tot een miljardendiefstal.	7,5	MILJARD
11	GA BELASTING INNEN
Wie dacht dat alleen de Grieken zo'n slechte belastingmoraal hadden, heeft het mis. Nederland laat ook miljarden liggen.	2	MILJARD
12	STEL DUITSE LES VERPLICHT
'Ein Wirtschaftswunder' ist nah' als de volgende generatie wat soepeler kauvelt met de oosterburen.	2	MILJARD
13	GEBRUIK HET VASTGOED SLIMMER
Dat zegt een partij die precies weet hoe dat moet. En dan zal het wel kloppen, toch?	1,8	MILJARD

=====

TOTAAL

80,2 MILJARD

***** **BEDANKT!** *****

Ruilen binnen 14 dagen alleen in originele verpakking

Zo'n bericht vraagt om meer aandacht. Allereerst de achterliggende filosofie van het onderzoek: die deugt niet. In het rekensommetje wordt er bijvoorbeeld voetstoots van uitgegaan dat de tijd die wordt besteed aan het zoeken naar een document níét aan de opdrachtgever wordt doorberekend. Bovendien: is het zoeken naar documenten niet gewoon een onderdeel van het werk van elke kantoorwerker?

Verder kunnen ze blijkbaar niet rekenen, want als het rekensommetje goed wordt gemaakt, zijn de dagelijkse kosten niet 2 miljoen pond, maar bijna het tienvoudige. Reken maar mee. Volgens het onderzoek zijn er 270 000 (A) *chartered accountants* in het Verenigd Koninkrijk, van wie 83 procent (B) elke dag een uur kwijt is met zoeken naar documenten. Het gemiddelde uurtarief is 88 pond (C). $A*B*C$ is toch echt (op een haar na) 20 miljoen. Let wel: op jaarbasis zou het in dat geval gaan om ruwweg 5 miljard pond – de hele accountancysector zou aan het infuus moeten als dit zou kloppen.

Een voorbeeld dichter bij huis van de manier waarop 'onderzoekers' zich pijnlijk vergalopperen, is te vinden in de verzekeringsindustrie. Lees maar mee wat het Verbond van Verzekeraars verkondigt. Een communicatiestrateg e heeft daar waarschijnlijk betoogd dat de sector de eigen relevantie beter moet laten zien en dat wat harde cijfers daarbij uitstekend van pas komen. Er zal instemmend zijn gemompeld en een paar maanden later zien we dat verzekeraars in radiospotjes onder meer verkondigen: 'In een wereld zonder verzekeringen zou er veel minder geld in de Nederlandse economie worden gestopt. Gelukkig leven we in een wereld

mét verzekeringen. Want verzekeraars investeren van elke euro die ze beheren zo'n 60 cent in eigen land. Dat betekent dat verzekeraars onze *economie stimuleren met zo'n 250 miljard euro*.⁶ De cursivering is door ons toegevoegd. Op de campagnewebsite www.fijndatweverzekerdzijn.nl is bovendien te lezen: zonder verzekeraars 'zou er 250 MILJARD EURO minder worden geïnvesteerd in de Nederlandse economie'. De kapitalen zijn níét van ons.

We mogen dus in onze handen knijpen dat de verzekeraars zo graag hun bijdrage leveren aan de economie. Of zou de formulering misschien wat kort door de bocht zijn? Uit pagina 52 van de bron van de cijfers⁶ is af te leiden wat het bewuste bedrag echt is: het totaal van de activa die alle verzekeraars in Nederland hebben. Dat betreft voor het merendeel beleggingen in aandelen en obligaties ten behoeve van ons pensioen of onze levensverzekering. Beide claims zijn dus niet een béétje bezijden de waarheid, maar zijn helemaal nergens op gebaseerd. Stimuleren met 250 miljard? Als u zelf wat aandeltjes Philips koopt als belegging, vindt u dan dat u daarmee de economie stimuleert? Nee toch? Dat zou alleen nog enigszins te rechtvaardigen zijn als u gloeilampen kocht in plaats van die aandelen.

En dan de claim dat er zonder verzekeraars 250 miljard euro minder zou worden geïnvesteerd – die is zo mogelijk nog tenenkrommender. Want stel dat er inderdaad geen verzekeraars zouden zijn, dan zou u dus ook geen verzekeringspremie betalen. En wat zou u dan met dat geld doen? Weggooien? Nee, u zou er waarschijnlijk spullen van kopen die u niet nodig hebt. En daarmee zou u de economie stimuleren. Dat wel.

Een ander voorbeeld van alweer een paar jaar geleden betreft een bankier van zakenbank J.P. Morgan. Bij de introductie van een nieuwe iPhone ging hij eens zitten berekenen hoeveel extra omzet Apple zou kunnen genereren met de te introduceren iPhone 5, waar Apple-adepten al maanden over zaten te kwijlen. Hij kwam uit op 5 miljard dollar over een kwartaal en haalde daar vervolgens een derde af omdat de toeleveringsindustrie – lees: China – meeprofiteert. De media pikten het gretig op. *‘How Apple’s iPhone 5 could singlehandedly rescue the U.S. economy’*, kopte *The Washington Post* zelfs.⁷

Het scheidt weinig vertrouwen in de bankensector dat zo’n gerenommeerde bank als J.P. Morgan met zulke kortdoor-de-bocht redeneringen weggkomt. Want wat niet wordt meegenomen in de bierviltjesberekening, is het feit dat consumenten hun geld maar één keer kunnen uitgeven. Als ze dus besluiten om een nieuwe iPhone aan te schaffen, dan zal dat bijvoorbeeld betekenen dat ze een paar keer minder uit eten gaan of het weekendje Parijs dit jaar overslaan en die Samsung Galaxy toch maar niet aanschaffen. Het is natuurlijk lastig te becijferen wat het werkelijke effect is, maar het is een feit dat je met kulberekeningen makkelijk de wereldwijde media kunt halen en dat die media dan graag nog even wat verder overdrijven. Onder het mom van ‘harde cijfers’ wordt veel keiharde onzin verkocht.

Commerciële en andere belangen

Vaak gaat het bij spookcijfers niet eens om dommigheid, maar (ook) om belangen. En dat hoeft helemaal niet bewust te gaan. Mensen die er zelf van overtuigd zijn dat ze objectief

en vrij hun werk doen en daarmee tot neutrale (onderzoeks) cijfers kunnen komen, onderschatten vaak hoe hun eigen belang daarbij een rol speelt. Zo is er bijna altijd de drang naar erkenning en aandacht en natuurlijk spelen – al dan niet bewust – financiële prikkels een rol, al was het maar door de behoefte aan een baan met bijbehorend inkomen. De rol van zulke factoren is vaak groter dan we zelf bereid zijn toe te geven.

Zelfs het etiket ‘wetenschappelijk’ is geen garantie dat cijfers betrouwbaar zijn. Financiële of politieke druk van opdrachtgevers kan een reden zijn om een onderzoeksopzet aan te passen, resultaten te nuanceren of ze eenzijdig te presenteren. En ook publicatiedwang kan individuele wetenschappers verleiden tot ‘slordigheden’ of al te makkelijke conclusies. Zo beschreef *de Volkskrant* in juni 2018 uitgebreid hoe vanuit universitaire medische centra in Nederland jaarlijks honderden ‘vondsten’ uit zogenoemde cohortstudies verschijnen, waarbij een vaste groep mensen gedurende langere tijd is gevolgd. Volgens kritische collega-wetenschappers zijn de gepubliceerde ‘ontdekkingen’, die vaak gretig worden opgepikt door de media, heel vaak toevalstreffers en schijninzichten. De drang om te publiceren zou mede aan de basis liggen van deze vervuiling. De zoektocht in de gegevens wordt gaandeweg aangepast om een ‘vondst’, en dus een publicatie, te kunnen forceren.

Naast die wetenschappelijke wereld is er nog een circus aan onderzoeksbureaus, consultantskantoren en andere partijen die cijfermateriaal verspreiden. En daar spelen belangen (naast dommigheid) een nog grotere rol. Op basis van talloze voorbeelden kunnen we met een gerust hart

stellen dat de incompetentie daar soms stuitend is en dat de rol van door commercie of lobby gekleurde brillen (figuurlijk gekleurd deze keer) vaak voelbaar is. En dat is dan niet onbewust, maar komt voort uit bewuste financiële, marketing-, politieke of lobbybelangen, zoals in het voorbeeld van de verzekeraars die willen aantonen wat hun relevantie voor de economie is.

Dergelijke belangen zijn soms terug te zien in gepresenteerde cijfers en discussies over die cijfers. Niet zelden worden cijfers achteraf gebruikt om al gemaakte keuzes te rechtvaardigen, in plaats van omgekeerd.

Neem het debat over de economische voor- en nadelen van de euro en (verdergaande) Europese integratie. In de aanloop naar de Brexit werd er gepraat over allerlei onderling niet te rijmen cijfers. Volgens de voorstanders van uittreding wachtte Groot-Brittannië immense economische voordelen, de tegenstanders schetsten met even 'harde' cijfers inktzwarte crisisvisioenen. Zo verkondigde het *leave*-kamp op zijn campagnebus dat Groot-Brittannië bij een Brexit wekelijks 350 miljoen pond aan financiële bijdragen aan Brussel zou besparen. Het *remain*-kamp voorzag daarentegen dat elk huishouden in 2030 met 4300 pond minder zou moeten rondkomen. De OESO voorspelde een daling van het Engelse bbp met 3 procent, het Britse ministerie van Financiën hield het op 6 procent tot 2030. En een groepje economen verenigd onder de naam Economists for Brexit voorspelde dat de concurrentiekracht van het Verenigd Koninkrijk na een Brexit met 5 procent zou toenemen en de lonen met 1,5 procent.

Ook in Nederland inspireert Europa menig politicus tot twijfelachtige cijferacrobatiek. Zo beriep D66 zich voor de Kamerverkiezingen van 2017 op keihard gebrachte maar in wezen boterzachte gegevens over de economische voordelen van ‘Europa’. ‘De Europese Unie is en blijft, ook na een Brexit, voor Nederland van economisch levensbelang,’ schreef de partij in haar verkiezingsprogramma. ‘Wij zijn een handelsnatie. Onze vrije export naar EU-lidstaten levert jaarlijks € 120 miljard op.’

Exact diezelfde 120 miljard figureerde al vijf jaar eerder in het pamflet *Nederland verdient 180 miljard aan EU*⁸ van VNO-NCW, MKB-Nederland en LTO Nederland. Waar komt die 120 miljard vandaan? Het blijkt de waarde van de jaarlijkse Nederlandse export naar andere EU-landen. Alleen telden de werkgeversorganisaties er gemakshalve nog even 60 miljard extra bij op aan ‘verdiensten op investeringen’. Want bij een gemiddeld rendement van 4 procent verdienen we op onze beleggingen en investeringen van 1400 miljard in die landen nog eens 50 tot 60 miljard euro.

Je zou op dit alles kunnen afdingen dat ‘export’ (ofwel omzet) niet hetzelfde is als ‘verdiene aan’. Bovendien zou volgens dezelfde maatstaf bijvoorbeeld ook China dolgraag de euro willen behouden, want het land verdient er alleen al in Nederland jaarlijks 10 miljard aan. Juist: de waarde van de Chinese export naar de EU, volgens CBS-cijfers in 2016. Ook de uiteraard te verrekenen maar genegeerde kostenkant van het EU-lidmaatschap – zoals steunoperaties en overdrachtsbetalingen – laten we maar buiten beschouwing.

Je zou ook kunnen stellen dat de werkgevers in hun semi-wetenschappelijk verpakte maar eenvoudig door te prikken

lobbybetoog nogal wat begripen door elkaar klutsen. Het is volstrekt onduidelijk of ze spreken over geografisch Europa, de interne markt, de Europese Unie of de euro.

Maar de cruciale vraag is natuurlijk niet hoe groot die export nu is, maar hoe groot hij zou zijn geweest zonder euro, Europese Unie of interne markt. Alleen die informatie zou werkelijk zinvolle brandstof zijn voor een beleidsdiscussie en ieder kind begrijpt dat dat in elk geval veel meer zou zijn dan nul. De VNO-NCW-publicatie⁹ doet echter niet eens een poging.

De 120 miljard die Nederland aan de Europese integratie verdient, is daarmee een achttienkaraats spookcijfer. De achtergrond ervan is helder: VNO-NCW heeft er belang bij om de voordelen van de Europese Unie wat aan te dikken.

Een laatste voorbeeld in de categorie ‘gekleurd door belangen’ is hoe Henk Krol – fractieleider van politieke partij 50PLUS – keer op keer zijn boosheid (‘ik ben meer dan boos, ik ben woedend’) etaleert voor de televisiecamera’s en dan een grafiek onder zijn arm vandaan haalt die aan duidelijkheid niets te wensen overlaat. Die grafiek bewijst dat het inkomen van gepensioneerden liefst 40 procent achterblijft bij dat van werkenden. Een schande, in de ogen van Krol, die de belangen van gepensioneerden behartigt. Zijn grafiek is gebaseerd op informatie van het Centraal Bureau voor de Statistiek en laat de koopkrachtontwikkeling zien tussen 2000 en 2014 van werkenden en gepensioneerden. Het verschil tussen gepensioneerden en werkenden blijkt in veertien jaar tijd inderdaad op te lopen tot 40 procent. Niettemin stellen cijfers van het CBS dat het inkomen van gepensioneerden absoluut niet achterblijft bij dat van werkenden. Hoe dat kan?